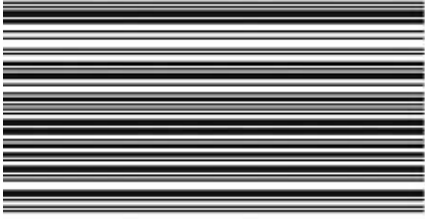

Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış

Çocuk Edebiyatı Nedir
Ne Değildir?

MUSTAFA RUHİ ŞİRİN

uçan at
yayınları

Mustafa Ruhi Şirin

Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış

-Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?-

Yayın No: 67
ÇOCUK KÜLTÜRÜ DİZİSİ: 5
Çocuk Edebiyatı Kültürü: 2

Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış

-Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?-

Yazan: Mustafa Ruhi Şirin

ISBN: 978-605-9501-56-9

Son okuma: Dr. Tacettin Şimşek
Dizinin kapak ve özgün tasarımı: Salih Pulcu
Dizgi: Yasemin Ünal
Tasarım ve uygulama: Nurel Naycı
Baskı ve cilt: **Çevik Matbaacılık**
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak baskı: **Saner Matbaacılık**

1. Basım: 2007
 2. Basım: Uçan At Yayınları, Ekim 2019
 3. Basım: Şubat 2021
- © Mustafa Ruhi Şirin - Uçan At Yayınları, 2019

Tüm yayım hakları saklıdır. Tanıtım için alınacak kısa alıntılar dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz ve kullanılamaz.

Sertifika No: 16228

Uçan At Yayınları

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1
34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx)
Belgegeçer: (0212) 511 47 74
www.ucanat.com.tr
bilgi@ucanat.com.tr

Uçan At Yayınları, çocuk ve ilk gençlik edebiyatı ve çocuk kültürü yayıncılığı amacıyla Bilge Kültür Sanat Yayınları tarafından 2017 yılında kurulmuştur.

Bu kitabın telif haklarını, yazarı, Çocuk Vakfı'na bağışlamıştır.

Çocuk Kültürü Dizisi'nde yer alan kitaplar Çocuk Vakfı Çocuk Akademisi danışmanlığında hazırlanmıştır.

Mustafa Ruhi Şirin

Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış
-Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?-

Mustafa Ruhi Şirin: 1955 yılında Trabzon'da doğdu. Çocukluğunu doğduğu dağ köyünde ve Karadeniz'in kıyısında geçirdi. Yedi yaşındayken vefat eden ve hiç unutamadığı babasının çıkıp geleceği günü beklemekten yorulmadı. Uzak denizlere kaptan olma hayaliyle büyüdü. Radyo ve televizyon programcılığı alanında yükseköğrenim gördü. 1977'de göreve başladığı TRT'den 35 yıl sonra 2011'de emekliye ayrıldı.

1977'de oğlu doğunca çocuk edebiyatı ve çocuk haklarıyla ilgilenmeye başladı. 1990'da Çocuk Vakfı'nı kurdu. Çocuk ve yetişkinlerin katılımıyla kurultay ve kongrelerin gerçekleşmesine öncülük etti. *Bir çocuk'ta bütün çocukları düşünmek*, cümlesiyle çocuk felsefesini ifade ediyor. Fakat o, hâlâ uzatmalı (ebedî) bir çocuk.

İlk şiirini on üç yaşındayken yazmış: *Uyuyor karlı dağ/ Yağ elsiz yağmur/ Yağ...* Bu şiiri yazdığı yıldan bu yana günlük tutuyor. 1968-1973 yılları arasında tuttuğu günlükler çatı arasındaki sandıktan kaybolmuş. Çocukken hayal arkadaşı olan Naz'ın günlükleri geri getireceği umuduyla ve merak içinde bekliyor.

Türkiye'de çocuk hakları savunucusu ve çocuk yazarı olarak tanınıyor.

Yayımlanmış çocuk kitapları: *Masal Mektuplar* (mektup, 1983), *Gökyüzü Çiçekleri* (şiir, 1983), *Bir Şemsiyem Olsa Kuşlardan* (şiir, 2004), *Okula Giden Kedi* (şiir, 2012), *Dünyanın En Güzel Yeri* (şiir, 2012), *Harflerin Kardeşliği* (şiir, 2012), *Kar Altında Bir Kelebek* (şiirli masal, 1986), *Guguklu Saatin Kumrusu* (sanat masalı, 1989), *Her Çocuğun Bir Yıldızı Var* (hikâye, 1993), *Mavi Rüyalara Gören Çocuk* (masal, 2003), *Geceleri Mızıkça Çalan Kedi* (hikâye, 2004), *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun* (deneme, 2004), *Dünyaya Gülen Adam* (şiirli Nasrettin Hoca fıkraları, 2004), *Dünya Kardeş Sobel!* (deneme, 2006).

Yetişkinlere yönelik kitapları: *Çocuk Yüzlü Yazılar* (deneme, 1996), *Rüya Saati* (şiir, 1997), *Dünya Bir Lunapark* (şiir, 2012), *Elsiz Eldiven* (şiir, 2016), *Televizyon, Çocuk ve Aile* (araştırma, 1998), *Çocuğa Adanmış Konuşmalar 1* (söyleşi, 1998), *Çocukluğun Kozası* (araştırma, 1998), *Gösteri Çağı Çocukları* (araştırma, 1999), *Masal Atlası* (araştırma, 1998), *Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü* (araştırma, 1999), *Hayat Gibi* (günlük, 2001), *Yıldız Sayan Ajaç* (toplu şiirler, 2002), *Dersimiz Çocuk* (çocuk üzerine düşünce yazıları, 2006),

Çocuk Hep Çocuk (çocuk üzerine görüşler, 2006), *Çocuk Edebiyatı Kültürü* (araştırma, 2007) *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış* (eleştiri, 2007), *Çocuğa Adanmış Çocuklar 2* (söyleşi, 2015), *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı* (inceleme, 2016), *Bir Nehrin Kaybolmayan Akışı/ Türk Masalının Yeniden Doğuşu* (inceleme, 2019), *Çocuk ve Hayat Çemberi* (inceleme, 2019).

Şiir, hikâye ve masalları Arapça, Almanca, Farsça, İngilizce, Macarca, Makedonca, Rusça, Rumence, Sırpça-Boşnakça, Özbekçe, Korece, Urducaya çevrildi; Kiril alfabesine aktarıldı. Yazarın çocuk edebiyatı yönü ile ilgili olarak 2002, 2008, 2010, 2011 ve 2014 yıllarında Türkiye’de beş yüksek lisans, 2010 yılında Mısır’da doçentlik, Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde çocuk edebiyatı eserlerinin eğitim değeri üzerine doktora tezleri (2012) yapıldı.

Masal Mektuplar kitabı 1982 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın çocuk kitabı seçildi; *Kuş Ağacı* adlı resimli masal kitabına (resimleyen, Nazan Erkmén) UNESCO Asya Kültür Merkezi Resimli Çocuk Kitapları Ödülü (1993) verildi. Çocuk hakları alanındaki çalışmaları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nin Uluslararası 23 Nisan Şenliği’nde Hayat Boyu Onur Ödülü’ne lâyık görüldü (2012). Çocuk edebiyatı ve çocuk haklarının gelişimine katkısı nedeniyle Kırklareli Üniversitesi Senatosu tarafından kendisine fahri doktora unvanı verildi (Mayıs, 2012) ve 7. İstanbul Edebiyat Mevsimi Festivali Çocuk Edebiyatı Büyük Ödülü ile ödüllendirildi (2015).

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 9

İkinci Baskı İçin Ön Söz 13

Birinci Bölüm

ÇOCUK EDEBİYATININ GÜNDEME GELİŞİ 19

Çocuk Kimdir? 21

Edebiyattan Çocuğa Çocuktan Edebiyata Yöneliş mi? 25

Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Tartışmaları 28

Çocuk Edebiyatı Nasıl Gündeme Geldi? 31

Modern Çocuk Edebiyatımızın İlk Evresi 32

Modern Çocuk Edebiyatımızın Diğer Evreleri 34

Modern Kültür ve Çocukluk 36

Çocuk Edebiyatımızda Eğilimler 37

Kaynaklardan ve Gelenekten Yararlanma 39

İkinci Bölüm

EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI 41

Çocuk Edebiyatında Öncelik:

Yalınlık, İçtenlik ve ‘Çocuk Gerçekliği’ 43

Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı 45

Üç Farklı Çocuk Edebiyatı Anlayışı 46

Değişen Çocukluğu Tanımak ve Anlamak 47

Çocuk Edebiyatının Amacı ve İşlevi 48

Çocuk Edebiyatında İşlev Değişimi 49

Medyanın Çocuk Edebiyatına Etkileri 55

Üçüncü Bölüm

ÇOCUK EDEBİYATI KÜLTÜRÜNÜN KOZALARI 59

Çocuk Edebiyatı Kültürünün Kozaları 61

Türkçe Öğretimi ve Çocuk Edebiyatı 64

Edebiyat Öğretimi ve Çocuk Edebiyatı 65

Çocuk Edebiyatından Yararlanma 66

Çocuk Edebiyatı Öğretimi ve Program 67

Çocuk Edebiyatı Öğretimi Niçin Başarılımadı? 68

Dördüncü Bölüm

ÇOCUK EDEBİYATI ELEŞTİRİ ORTAMI 73

Çocuk Edebiyatımızın Üç Boyutu:

Yerellik, Göçebe Edebiyat, Çeviri 75

Çocuk Edebiyatında Eleştiri 79

Çocuk Edebiyatı Eleştiri Ortamı 81

Çocuk Edebiyatı Araştırmaları Niçin Önemlidir? 85

Sorun Odaklı Çocuk Edebiyatı 87

Çocuk Edebiyatında İdeoloji 89

Beşinci Bölüm

ÇOCUK EDEBİYATI YAYINCILIĞI 93

Çocuk Kitabı Yazarlığı 95

Dört Çocuk Kitabı Yazarı Grubu 98

"İyi Çocuk Kitabı" 100

Çocuk Edebiyatı Editörlüğü:

Yazar, Çizer, Editör, Çocuk 101

Çocuklar için Edebiyat Dergisi 105

Altıncı Bölüm

OKUMA KÜLTÜRÜ VE ÇOCUK EDEBİYATI 107

Okuma Kültürü ve Çocuk Edebiyatı 109

Medya ve Okuma Kültürü 110

100 Temel Eser ve Okuma Kültürü 113

Çocuk Klasiklerinin Modası Geçer mi? 114

Çocuk Klasiklerini Okuma Kılavuzu 115

Yedinci Bölüm

SONUÇ YERİNE 119

Dünden Bugüne Çocuk Edebiyatımız 121

Çocuk Edebiyatı Günümüzde Nerede Duruyor? 121

Dip Notlar ve Açıklamalar 142

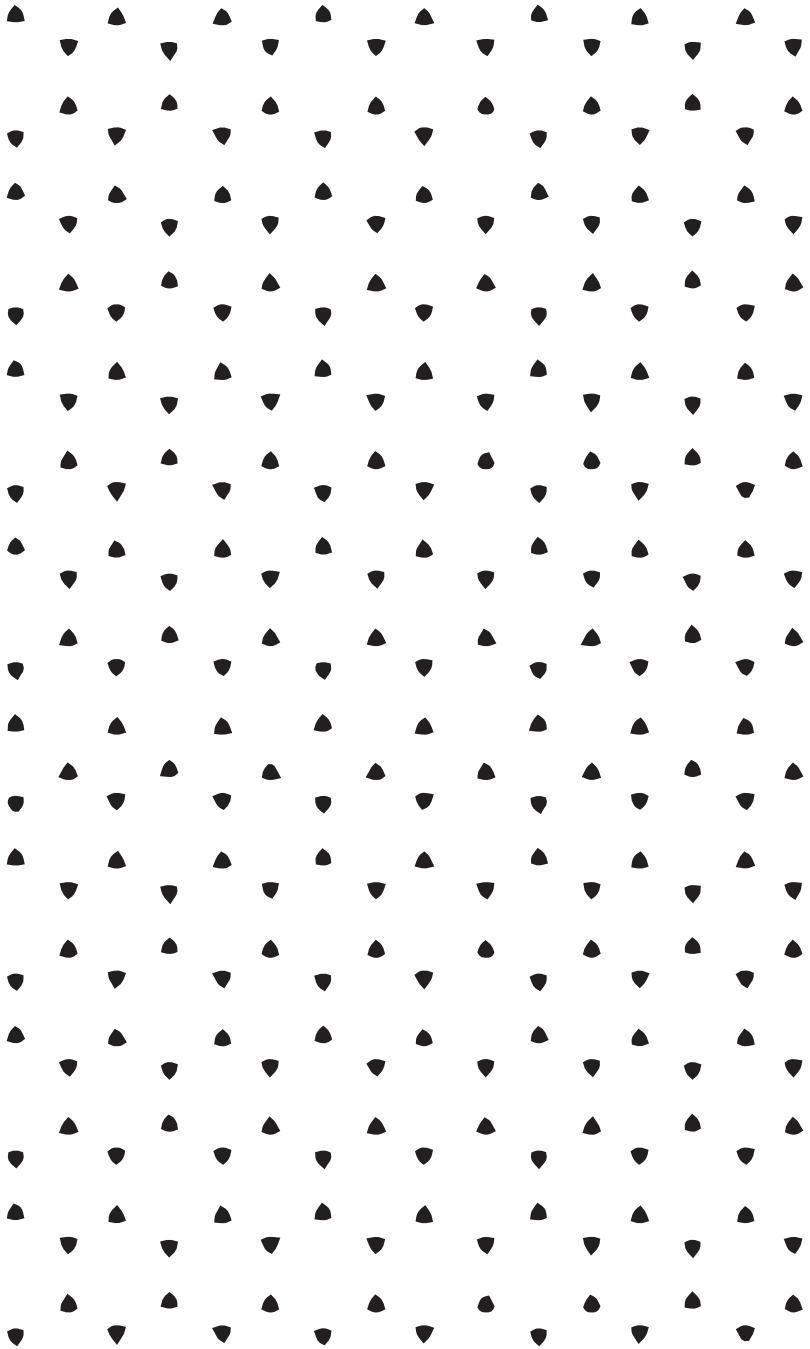
Kaynakça 163

Dizin 173

Sözler 173

Yazarlar 176

Kitap Adları 182

Ön Söz

Çocuk edebiyatının üç yüz yıldan fazla bir geçmişi var. Çocuk edebiyatı tarihi, değişen çocuğun ve çocukluğun da tarihi gibidir. Ve çocuk edebiyatı, çocuk modernleşmesi ile yaşıt bir alandır. Hemen her dönemin ve ülkenin kültürü yansımıştır bu edebiyata. Modern çocuk edebiyatının merkez üssü ise Batı'dır.

Dünya ölçeğinde çocuğa yaklaşımlar geleneksel, modern ve postmodern çocukluğun birbirleriyle etkileşim içinde oldukları yönündedir. Buna karşın ülkelerin çocuk edebiyatı gelenekleri farklılıklar içermektedir. Bunun temel nedeni ise ülkelerin ve toplumların çocuğa verdiği değer ve çocuğa yaklaşımları ile çocuk edebiyatına yükledikleri anlamdan kaynaklanmaktadır.

Çocuk edebiyatı tarihinin en köklü tartışması edebiyat-çocuk edebiyatı tartışmasıdır. Bu tartışmalar arasında benim görüşüm çocuk edebiyatının bir geçiş dönemi edebiyatı olduğu yönündedir. Çocuk edebiyatına yüklediğim öncelikli amaç ise okuma kültürü çerçevesinde duyarlı birey ve edebiyat okuru yetiştirmek biçiminde özetlenebilir.

Çocuk edebiyatı yazarları doğal ortamlarında nadiren kozalarını örebilen ipek böceklerine benzerler. Çocuk edebiyatı yazarları 'çocuk bakışı', 'çocuğa görelilik' ve 'çocuk gerçekliği' ile çocuğu tanımanın yetmeyeceğini, yazarlığın çocuğu anlamayı ve bu tutumu içermesi gerektiğini de bilirler ya da bilmelidirler.

Bu kitapta, dünya ve Türk çocuk edebiyatının köklü sorunlarına ve sarmallarına kısaca değiniliyor. Yer yer ilk gençlik edebiyatına vurgu yapılmakla birlikte, ağırlıklı olarak çocuğun ve çocukluğun edebiyatı yorumlanıyor. Çocuk edebiyatının günümüzdeki görünümü ise şu yöndedir: Çocuk edebiyatı, okur yaşı küçülen bir edebiyata dönüşmektedir.

Modern çocuk edebiyatındaki değişimi iki evrede özetleyebiliriz: Birinci evreye, çocukların masum bağımlı varlıklar olarak kabul edildiği, otoriter yaklaşım yanında, idealize kız ve erkek anlayışına, cinsiyet ayrımcılığına ve çocukların benzerliğine dayalı dogmatik çocuk anlayışı egemendir. Bu evrenin ağırlıklı kitapları

çocuk klasikleridir. İkinci evrede ise 'çocuk gerçekliği'ne, çocuk haklarına, çocuk ihmali ve istismarına, anti otoriter ve sorun odaklı yaklaşımı yansıtan bir açılıma gidilmiştir.

Hiç kuşku yok ki, çocukluktağı değişim yanında çocuk edebiyatındaki değişimin merkezinde de medya vardır. Bu değişimde en etkin olan ise özellikle görsel medyadır.

Türk çocuk edebiyatının gelişim evreleri ile eğilimleri nasıl okunmalı? Bu soruyu sormanın öncelikli amacı, çocuk edebiyatının 19. yüzyılın yarısından günümüze kadar olan sürecine bütünlüklü bir yaklaşımla cevap aramaktır. Soru bağlamında ulaştığımız sonuçları birkaç başlık altında şöyle sıralayabiliriz:

Bizde çocuk edebiyatı çocuk modernleşmesinin ve eğitimin enstrümanı olarak kullanılmıştır.

Yazılı Türk çocuk edebiyatı birbirinin devamı olan Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri ile Cumhuriyet Dönemi başlıkları altında iki ana evreye ayrılabilir:

Cumhuriyet Dönemi çocuk edebiyatı, 1970'lere kadar didaktik-otoriter anlayışa dayalı birinci evre; 1970'ten 1980'lerin başına kadar süren toplumsal-ideolojik içerik ağırlıklı ikinci evre ve 1980 sonrası 'çocuk gerçekliği'ne dayalı, 'çocuğa göre' örneklerin yazılmaya başlandığı yenilikçi çocuk edebiyatı evresi içinde incelenebilir.

Türkiye'de edebiyat-çocuk edebiyatı tartışmaları henüz edebiyat kuramları ve eleştiri disiplini içinde yapılamamıştır.

Türk çocuk edebiyatı, başlangıcında çocuk klasiklerinin etkisi başta olmak üzere, Batı kaynaklı çeviri edebiyatın etkisinde bir edebiyattır.

En cılız alanlar çocuk edebiyatı kültürü, çocuk edebiyatı araştırmaları ve çocuk edebiyatı eleştirisi alanlarıdır.

Çocuk edebiyatı öğretimi, nitelik bakımından zayıf düzeydedir.

Çocuk edebiyatı yazarlığı ve çizerliği oluşum evresindedir. Türk çocuk edebiyatı henüz dünyaya açılmamıştır ve yerel düzeyde bir edebiyattır.

Niçin mi?

Öncelikle iki boyut üzerinde durulabilir. Çocuk edebiyatı tartışmaları edebiyat kuramları ve eleştiri disiplini içinde yapılamamıştır. Çocuk edebiyatı eleştirisi ve incelemeleri eleştiri kuramlarına dayalı pedagojik, görsel ve estetik bağlamda yapılamadığı için bu alanın nitelikli duruma gelmesine katkı sağlanamamıştır.

lke lekli Okuma Kültürü ve ocuk Edebiyatı Kültürü sistemi kurulmasını Şu model çerçevesinde öneriyoruz:

1. ocuk edebiyatı ğretimi kozası,
2. Aile odaklı ocuk edebiyatı kozası,
3. Örgün eēitimde ocuk edebiyatı kozası,
4. Okuma kültürüyle iliŐkili çoklu medya okuryazarlıēı kozası,
5. ocuk edebiyatı yazarlıēı ve izerliēı kozası,
6. ocuk edebiyatı yayıncılıēı kozası (editör, yayıncı, tanıtım, daēıtım ve okur iliŐkileri vb.),
7. ocuk edebiyatı eleştirisi kozası,
8. ocuk edebiyatını inceleme ve araştırma kozası,
9. Kurumsal yapılar (araştırma merkezi, enstitüsü vb.) kozası,
10. Lisansüstü ana bilim/bilim dalı kozası.

ocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış -ocuk Edebiyatı Nedir Ne Deēildir?- kitabının Türkiye’de ocuk edebiyatı tartıŐmalarına katkı saēlamasını ve ocuk edebiyatına yönelecek genç kuŐaklar için n söz olarak okunmasını dilerim...

Tarabya, 18 Mayıs 2007

Mustafa Ruhi Şirin

İkinci Baskı İçin Ön Söz

On Yıl Önce On Yıl Sonra

Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış/ Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir? kitabını bundan on yıl önce kısa süre içinde kaleme almıştım. O zaman yaptığım tespitleri ve bu alandaki gelişmeleri ekleyerek yansıtmak amacıyla kitabı yeniden yazmaya ve içeriğini güncellemeye karar verdim. Öncelikle, adından dolayı bu kitabın eleştiri türünde bir eser olmadığını, çocuk edebiyatı ortamını değerlendirmeye yönelik bir yaklaşımı içerdiğini belirtmek isterim.

Türk çocuk edebiyatı henüz kültürel temel üzerine kurulmuş bir edebiyat olamamıştır. Kültür-medeniyet ilişkisinden yoksun bir edebiyat olduğu gibi, geleneksel çocuk edebiyatının dayandığı kültürel değerlerden giderek uzaklaşan bir eğilim içindedir. Kaynaklardan yararlanma yoluna gidilerek köklü bir atılım yapılamadığı için kültür boyutu cılız bir edebiyattır. Cumhuriyet dönemi eğitim ve kültür politikalarına medeniyet değiştirme anlayışı damgasını vurduğu için; bazı bireysel yazar dikkatleri dışında, kültürel devamlılıktan beslenememiş bir çocuk edebiyatı toplamı ile karşı karşıyayız. Kültür ve medeniyet değerlerimizden kopuş, edebiyatın bütün türlerine yansıdığı gibi sanat türlerini de yeni bir anlayışa yöneltmiştir.

Modern Türk edebiyatı ve çocuk edebiyatı Batı tarzı modernleşmenin kuşatması altında kişiliğini bulma ve savunma çabasıyla bugünlere ulaşmış melez bir edebiyattır. Ağırlıklı olarak, modern dönem yetişkin edebiyatı ve çocuk edebiyatımız seküler bir edebiyattır. Çocuk edebiyatımızda seküler zihniyet daha baskın olduğu gibi, bu edebiyatın kültürel devamlılıkla ilgisi de çok zayıftır. Geleneksel çocuk edebiyatı türlerinde ortaya konan eserler kalıplayıcı, dil ve edebiyat değerinden yoksun bir anlayışla sürdürülmektedir. Dinî içerikli çocuk edebiyatı ise pedagojik ölçüt, dil dizgesi ve 'çocuk gerçekliği' bakımından sorunlu olduğu gibi, bütünüyle biçimsel gerçekçi ve kalıplayıcı bir alan durumundadır.

Türkiye'de çocuk edebiyatı, Batılı modernleşme doğrultusunda kullanılmış ve bugün de kullanılmakta olan bir modernleşme

enstrümanıdır. Modernleşme karşıtı birçok çocuk klasiği de Batılılaşma ve modernleşme aracı olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle çeviri çocuk edebiyatı, kültürel sapmaya da neden olan önemli bir güce ulaşmıştır. Çeviri çocuk edebiyatının çocuk dünyası üzerine etkileri konusunda henüz bilimsel çalışmalar da yapılamamıştır.

Çocuk kültürünün günümüzde en gelişmiş türü olan popüler çocuk kültürü aynı zamanda çocuk modernleşmesinin de itici gücüdür. Popüler çocuk kültürünün en etkili iki türü ise çizgi filmler ve sıcak ürün çocuk yayıncılığıdır. Sıcak ürün yayıncılığı medya destekli çocuk gündemi çerçevesinde geliştirilen ve eş zamanlı olarak birçok ülkede yayımlanan yayın türüdür.

Günümüzde sıcak ürün yayıncılığı dijital medya sayesinde ve hiçbir sınır tanımadan kısa süre içinde dünya çocuklarıyla buluşabilmektedir. Sıcak ürün çocuk yayıncılığı bir yandan çocuklarla buluşurken öte yandan yerel çocuk edebiyatı çevrelerini de etkilemeyi sürdürmektedir.

Kırk yıl boyunca ilgilendiğim çocuk edebiyatı notlarından oluşan bu çalışmayı yeniden yazarken ulaştığım sonuçlar özetle şunlar oldu:

Türk çocuk edebiyatı tarihi henüz yazılmamıştır. Bu tarih çalışmasının yapılabilmesi için önce dönemler, yazarlar ve eserlerin incelenmesi gerekir.

Türk çocuk edebiyatı kültür ve medeniyet bağlamında Türkçe yazılan bir edebiyat olmasına karşın, kültürel temele dayalı ve kültürel devamlılığı olan bir edebiyat değildir.

Türk çocuk edebiyatı yazar çevresi içinde 1980'lere kadar en çok çocuk kitabı yazarlar, çocuğu koruma amacı güden ve ağırlıklı olarak biçimsel gerçekçiliğe uygun geleneksel çocuk anlayışını sürdüren çocuk kitabı yazarlarıdır.

Türkiye'de çocuk edebiyatı, edebiyat kamusundan bağımsız gelişmiştir. Türk çocuk edebiyatı 1980'lere kadar ana akım modern çocuk edebiyatı ölçütlerine dayalı olmayan ve ağırlıklı olarak geleneksel çocuk anlayışını benimsemiş yazar çevresinin kaleme aldığı çocuk kitapları geleneği içinde gelişme göstermiştir.

Türk çocuk edebiyatına dönem ve yazar ağırlıklı bir anlayış egemendir; buna karşın Türk çocuk edebiyatı, henüz ekolleri ve kanonik eserleri olan bir edebiyata dönüşmemiştir.